

**ДОПОВІДЬ ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОГО КОМІТЕТУ
АРХІВІВ УКРАЇНИ О. П. ГІНЗБУРГ
НА РОЗШИРЕНІЙ КОЛЕГІЇ 26 ЛЮТОГО 2009 року
“Про підсумки роботи архівних установ України
за 2008 рік та завдання на 2009 рік”**

Шановні колеги!

Протягом 2008 року Державний комітет архівів України та архівні установи зосередили свої зусилля на виконанні основних завдань у сфері архівної справи і діловодства.

До пріоритетних завдань діяльності Держкомархіву України передусім належали **формування та забезпечення реалізації державної політики** у сфері архівної справи і діловодства.

Було підготовлено і передано до Верховної Ради України проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення порядку та строків зберігання деяких категорій документів”. Законопроекти “Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку зберігання виборчої документації” та «Про внесення змін до статті 43 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”» узгоджуються із центральними органами виконавчої влади. Здійснювалася підготовка проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”».

Упродовж року розроблено проекти 6 постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України. Проводилася робота щодо приведення нормативно-правових актів у відповідність із чинним законодавством. Низку питань урегульовано на галузевому рівні наказами Держкомархіву.

Разом з тим, правова робота у сфері діяльності архівних установ потребує подальшого вдосконалення. Залишаються неврегульованими питання правового статусу та фінансування трудових архівів. Мають місце випадки порушення архівними установами законодавства під час оформлення договорів, неналежного оформлення права на користування земельними ділянками, приміщеннями архівів.

Як професіонали, ми усвідомлюємо, що важливим завданням Держкомархіву та архівних установ є **забезпечення збереженості документів** Національного архівного фонду.

Як і у минулі роки, вирішенню певного кола нагальних проблем щодо зміцнення матеріально-технічної бази державних архівних установ

сприяло виконання заходів, передбачених розпорядженням Президента України від 13 квітня 2005 р. № 957/2005-рп “Про невідкладні заходи щодо збереження національних архівних цінностей України”, завдань Державної програми розвитку архівної справи на 2006–2010 роки та низки регіональних програм.

Основною перемогою у бюджеті галузі на 2008 рік слід вважати фінансування реконструкції комплексу споруд центральних державних архівів у м. Києві. Отримане фінансування у розмірі 50 млн. грн. дозволило побудувати 8 поверхів (з 15-ти) для нового корпусу ЦДАК України, 4 поверхи корпусу для новоствореного Центрального державного архіву зарубіжної україніки та Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, 2 поверхи корпусу для розміщення сучасних читальних залів для обслуговування користувачів.

Фінансування установ галузі у 2008 році дозволило здійснювати як капітальні, так і поточні ремонти архівних приміщень, приділяти більше уваги питанням, пов’язаним із поліпшенням умов зберігання документів. Держархів Чернівецької області здійснив переміщення більшої частини архівних фондів, що зберігалися у приміщеннях культурної споруди. Держархів Харківської області орендував додаткове приміщення площею 50 кв.м. Додаткові приміщення загальною площею 3435,56 кв. м. одержали 31 архівний відділ райдержадміністрацій і міських рад, з них 14 – позапланово.

Здійснювався ремонт приміщень у 150 архівних установах. Майже на 60 % більше від запланованого збільшилася протяжність стелажних полиць в архівосховищах.

Вжито заходів щодо посилення контролю за організацією охоронного режиму в архівних установах з метою запобігання несанкціонованому доступу до архівосховищ, виносу або крадіжкам документів, у 8 державних архівах та у 75 архівних установах низової ланки встановлено охоронну сигналізацію, у 18 – відремонтовано наявні.

У Держархіві Харківської області встановлено систему контролю доступу до приміщень та систему зовнішнього відеоспостереження. Зовнішнім відеоспостереженням обладнано ЦДАГО та держархів Хмельницької області. Завершено монтаж системи відеоспостереження в приміщеннях Держархіву Львівської області, у читальних залах ЦДАГО та держархівів Харківської й Хмельницької областей.

З метою посилення пожежної безпеки у державних установах усіх рівнів спільно з органами протипожежного нагляду проведено перевірки протипожежного стану приміщень, архівосховищ, технічного стану електромереж та електроустаткування, розроблено додаткові плани заходів з посилення пожежної безпеки. Архівні установи здійснювали заходи щодо обладнання приміщень сучасною пожежною сигналізацією, ремонту та модифікації існуючої, встановлення автоматичних систем

пожежогасіння. Показники виконання цих заходів майже вдвічі перевищують минулорічні.

Проте, вплив загальної фінансово-економічної ситуації торкнувся й архівної системи. Через недофінансування вже розпочатих, а у деяких випадках і завершених робіт, було допущено утворення кредиторської заборгованості. У зв'язку з необхідністю виконання постанов Кабінету Міністрів України № 943 та №1036 не в повному обсязі виконано придбання устаткування, що передбачалося бюджетними запитами та Державною програмою розвитку архівної справи.

Наступним завданням після забезпечення належних умов для зберігання документів для архівістів є забезпечення відповідного стану самих документів. Архівними установами України у 2008 році значно перевищено планові показники з реставрації та ремонту документів з паперовою основою, опрацювання і підшивки справ, картонування і перекартонування документів. На 70% перевиконано загальні планові показники з консерваційно-профілактичного оброблення страхового фонду, на 46 % – кінодокументів.

Протягом року тривали роботи з перевіряння наявності документів. Держархівами було перевірено понад 2 млн. 659 тисяч одиниць зберігання, що на 19 % більше запланованого, з них понад 1 млн. одиниць зберігання – архівними відділами райдержадміністрацій і міських рад, що на 73 % перевищило заплановані обсяги.

Під час здійснення перевіряння наявності та розшуку документів було знайдено 1096 справ, що рахувались у розшуку. Це у тричі перевищує аналогічний показник минулого року.

Важливим напрямом роботи архівних установ у минулому році було поповнення страхового фонду документів Національного архівного фонду. У 2008 році здійснено копіювання близько 11 тисяч одиниць зберігання, що на 70 % перевищило заплановані показники.

Продовжувалося виявлення і взяття на облік унікальних документів, з цією метою протягом року переглянуто понад 33 тисячі одиниць зберігання та обліку, що значно перевищило заплановані показники. Відповідно до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних у 2008 році здійснено грошову оцінку 561 документа. Ці роботи виконувалися ЦДІАК, ЦДІАЛ, держархівами в Автономній Республіці Крим, Херсонської та Чернігівської областей.

Разом з тим, незважаючи на деякі позитивні зрушення, залишаються невирішеними питання матеріально-технічного оснащення державних архівів, забезпечення їх придатними для зберігання приміщеннями.

Не завершено будівництво державних архівів Київської, Тернопільської областей і м. Севастополя. Залишається невирішеним питання щодо добудови до корпусу № 2 держархіву Чернігівської області. Не знято питання щодо переміщення фондів держархівів Харківської

та Одеської областей з аварійних будівель. Невизначеним лишається становище дев'яти держархівів центрального та обласного підпорядкування, які розміщуються в колишніх культових будівлях.

Нагальною є потреба розширення площ архівосховищ шляхом будівництва нових приміщень або виділення і пристосування наявних вільних будівель. З кожним роком збільшується кількість державних архівів, які вичерпали резерви площ для комплектування документами або впритул наблизилися до граничної межі.

Серед інших проблем, що потребують невідкладного вирішення, залишається необхідність обладнання архівних приміщень сучасною охоронною сигналізацією, позавідомчою охороною, протипожежними засобами, системами вентиляції і кондиціонування повітря.

Так, лише 18% від загальної кількості будівель державних архівних установ забезпечено позавідомчою охороною. Охоронну сигналізацію встановлено у 56% будівель. Без охоронної сигналізації та позавідомчої охорони сьогодні залишилися держархіви Житомирської та Херсонської областей.

Планові показники по забезпеченню державних архівних установ пожежною сигналізацією хоч і майже вдвічі перевищують минулорічні, але на 30 % менше від запланованих. Більше того, лише 56 % державних архівних установ забезпечено пожежною сигналізацією, із них 37 % підключено до центрального пункту спостереження.

Найнижчий рівень захищеності за всіма напрямками мають архівні відділи райдержадміністрацій. Найнижчий рівень оснащеності охоронною сигналізацією будівель архівних відділів райдержадміністрацій спостерігається у Дніпропетровській, Закарпатській, Чернівецькій областях; пожежною сигналізацією – у Сумській та Чернівецькій областях. У Хмельницькій області тільки одна з 27 будівель обладнана пожежною сигналізацією, і це незважаючи на катастрофічні наслідки пожежі 2003 року в Кам'янець-Подільському міському архіві.

Кращою, але ще незадовільною, є ситуація в архівних відділах міських рад. Так, на 100 % пожежною сигналізацією забезпечено архівні відділи міськрад Волинської, Кіровоградської, Луганської та Тернопільської областей.

Останнім часом все більшої ваги набуває потреба біозахисту документів і засобів їх зберігання, а також відновлення документів із біоураженнями, виникнення якого зумовлюється постійними порушеннями температурно-вологісного режиму в сховищах. Зростає кількість документів, які потребують реставрації та ремонту, відновлення згасяючих текстів. Є велика потреба в обладнанні архівосховищ системами вентиляції і кондиціонування повітря.

Залишаються недостатніми щорічні обсяги з реставрації та ремонту документів, загрозовано виглядає тенденція зменшення обсягів виконан-

ня цих робіт. Невідкладного вирішення потребує питання збільшення обсягів страхового копіювання документів НАФ, задля чого необхідно відновити діяльність лабораторій з виготовлення мікрофільмів страхового фонду, оснастивши їх відповідним сучасним обладнанням і матеріалами.

У 2008 році архівними установами проведено значну роботу щодо забезпечення **формування Національного архівного фонду** з метою забезпечення українського суспільства ретроспективною інформацією. На постійне зберігання до державних архівів та архівних відділів міських рад надійшло 693 тис. одиниць зберігання різних видів документів.

На виконання доручення Секретаріату Президента України було завершено приймання до державних архівів від районних та міських відділів РАЦС метричних книг та книг реєстрації актів цивільного стану по 1933 рік включно. Незважаючи на складну ситуацію з приміщеннями в державних архівах, було забезпечено дострокове надходження на постійне зберігання понад 12 тисяч метричних книг та книг реєстрації актів цивільного стану за 1932–1933 роки, що дало можливість архівістам, історикам, дослідникам вивчати на підставі цих важливих джерел тему Голодомору.

Разом з тим через відсутність вільних площ державні архіви Донецької, Харківської, Хмельницької областей не забезпечили приймання метричних книг та книг реєстрації актів цивільного стану, строк зберігання яких у відділах РАЦС минув, тобто по 1931 рік. Мін'юст вимагає забезпечити приймання цих документів до державних архівів. Тому необхідно вжити певних заходів щодо їх приймання, насамперед ще раз порушити перед облдержадміністраціями питання про виділення додаткових приміщень зазначеним архівам.

За станом на 1 січня 2009 року до списків – джерел формування НАФ включено майже 41 тис. підприємств, установ та організацій, з них майже 34 тис. є джерелами комплектування.

Значна увага приділялася питанням організаційно-методичного керівництва архівними та діловодними підрозділами установ – джерел формування НАФ. Було здійснено понад 8 тис. перевірянь, у тому числі понад 3 тис. комплексних перевірянь, що сприяло виявленню фактів порушень правил зберігання, обліку документів та користування ними, про які інформувалося керівництво відповідних установ.

Активізувалася робота з проведення оглядів стану діловодства та збереження архівних документів. У минулому році такі огляди проводили державні архіви Житомирської, Рівненської, Херсонської, Хмельницької областей, Державний архів м. Києва, а також архівні відділи райдержадміністрацій Запорізької та Херсонської областей та архівні відділи міських рад Миколаївської та Одеської областей.

До Кабінету Міністрів України було подано довідку про стан діловодства в центральних органах державної влади, інших центральних органах і установах, підготовлену на підставі даних ЦДАВО України. На жаль, зрушення незначні, багато проблем не розв'язано, від більшості центральних органів виконавчої влади на виконання доручення надійшли відписки. Тому ми плануємо повторно поінформувати Кабінет Міністрів України про виконання наданого ним доручення.

У минулому році Координаційна рада всеукраїнських об'єднань іудейських громад і організацій України знову порушила питання про повернення сувоїв Тори, що зберігаються в наших шести державних архівах. На виконання окремого доручення Кабінету Міністрів України протягом року було організовано експертизу цінності сувоїв Тори на предмет цілісності цих документів, а також з метою виявлення таких з них, що не підлягають відновленню у первісному (чи наближеному до нього) виглядові і зберіганню у складі Національного архівного фонду. Експертиза цінності проводилась із залученням фахівців з питань Тори. Центральна експертно-перевірна комісія Держкомархіву погодила надані державними архівами акти про вилучення з Національного архівного фонду 357 од. зб. невіправно пошкоджених фрагментів сувоїв Тори, які будуть в березні цього року передані за актом релігійним іудейським громадам та організаціям України для захоронення згідно традицій іудаїзму. На постійному зберіганні в державних архівах залишено 330 од. зб. сувоїв Тори, які визнані експертизою культурними цінностями.

2008 року розпочато роботу з обліку архівних установ, заснованих фізичними та юридичними особами приватного права. За даними державних архівів, у регіонах України функціонують 20 приватних архівних установ, які зберігають документи з особового складу та тимчасового строку зберігання.

Разом з тим поглиблюються проблеми у сфері формування Національного архівного фонду.

Через відсутність вільних площ майже не комплектуються державні архіви Вінницької, Київської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької областей.

Водночас на сьогодні державні архіви зберігають майже 1500 тонн виборчої документації тимчасового строку зберігання. Це спричинило у більшості державних архівів брак вільних площ для приймання документів НАФ. У той же час в архівних підрозділах установ – джерел комплектування понад встановлені строки зберігається 1 млн. 712 тис. справ, цінних для суспільства документів.

З метою врегулювання питання щодо порядку надходження виборчої документації на архівне зберігання відповідно до Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, оптимізації строків зберігання деяких категорій виборчої документації та усунення

існуючої на сьогодні колізії законів про вибори, Держкомархівом підготовлено проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку зберігання виборчої документації”. На сьогодні законопроект узгоджено з ЦВК і надіслано на погодження відповідним міністерствам. Сподіваємося, що цю проблему ми нарешті вирішимо.

Тривожною є тенденція щодо погіршення співпраці архівних установ з юридичними особами приватної форми власності. Недостатнє роз’яснення та пропагування архівного законодавства з боку архівних установ, спричинює невірне тлумачення його норм представниками юридичних осіб і, як наслідок, виникають конфлікти у правовому полі.

Дотепер не забезпечено облік приватних архівних зібрань. На сьогодні на обліку в державних архівах перебувають 147 власників приватних архівних зібрань. Ця цифра збільшилася майже вдвічі у порівнянні з 2007 роком, однак роботу організували лише державні архіви Кіровоградської, Вінницької, Сумської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської, Донецької, Одеської областей.

Не завжди архівні установи професійно проводять експертизу цінності документів, що відбивається на якості НАФ. На сьогодні головним критерієм відбору документів до складу НАФ має бути функціональний аналіз фондоутворювача, ступінь його самостійності та інформаційна цінність документів. Тому головним завданням експертно-перевірних комісій державних архівів має бути прискіпливе ставлення до документів, що надходять на розгляд. Кількість схвалених описів справ і погоджених номенклатур справ не є основними показниками, що характеризують роботу ЕПК.

Стійкою є тенденція щодо погіршення стану роботи з документами в установах. Одна з причин – відсутність відомчого контролю й організаційно-методичного керівництва роботою діловодних і архівних служб підвідомчих установ з боку міністерств та інших центральних органів. На жаль, нам не вдалося законодавчо врегулювати процеси організації діловодства в масштабах країни. Підготовлений законопроект “Про діловодство” було знято з контролю Кабінетом Міністрів України на підставі висновку Мін’юсту про його недоцільність. Існуюча на сьогодні нормативно-правова база з діловодства регулює питання роботи з документами лише в державних установах. Це спричинює порушення юридичними особами приватної форми власності правил організації діловодства, неправомірне знищення документів, у тому числі й з особового складу. Вихід з цієї ситуації вбачається у розробленні нового Закону України “Про архівну справу”, в якому мають бути унормовані й процеси організації діловодства.

Водночас чинні на сьогодні нормативно-правові акти з діловодства вже застарілі і потребують оновлення у зв’язку з впровадженням в діловодство новітніх інформаційних технологій та стандартів на

організаційно-розпорядчу документацію. У зв'язку з цим Держкомархів планує у 2009 році підготувати проект нової Типової інструкції з діловодства в органах виконавчої влади.

Третій основний напрямок діяльності архівних установ – **це забезпечення оприлюднення інформації**, що міститься в архівних документах. Як і минулого року, державними архівами України практично вдвічі перевиконано планові показники за усіма напрямками використання інформації документів. На виконання Указів Президента України, рішень Уряду України основна увага державних архівів була спрямована на висвітлення складних питань історії України, насамперед Голодомору 1932–1933 років.

Державними архівами виявлено близько 300 тисяч документів, що висвітлюють причини, перебіг та наслідки Голодомору, серед яких понад 284 тисячі виявлено вперше. За виявленими документами архівістами складено і передано до управлінь внутрішньої політики облдержадміністрацій переліки населених пунктів, що постраждали від Голодомору 1932–1933 років, до яких увійшло 10450 міст та селищ.

Співробітниками держархівів зібрано 24 тисячі свідчень з “усної історії”, ще 58 тисяч свідчень зібрано іншими установами і передано на зберігання до архівів. За книгами реєстрації смертей виявлено понад 601 тисячу фактів смертей від голоду.

На виконання Плану заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні держархівами організовано та проведено 483 тематичні виставки. Усі архіви взяли участь у підготовці виставок “Геноцид українського народу: Голодомор 1932–1933 років” та “Внесок архівістів України у відродження історичної пам'яті”, що експонувалися в приміщенні Центру ділового та культурного співробітництва “Український дім”.

Архівістами підготовлено понад 30 збірників цієї тематики загальноукраїнського або регіонального масштабу. Працівники держархівів областей узяли активну участь у підготовці регіональних томів Національної книги пам'яті.

Усі державні архіви підготували та оприлюднили у ЗМІ інформації, присвячені виконанню державними архівами Плану заходів з вшанування 75-років Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, огляди архівних документів про ці трагічні події, свідчення з “усної історії” тощо. Державними архівами підготовлено 168 радіопередач, 164 телепередачі, у періодичній пресі розміщено 431 публікацію, що висвітлюють події, пов'язані з Голодомором.

На особливу увагу заслуговує робота, проведена Держкомархівом спільно з державними архівами щодо оприлюднення документів про Голодомор 1932–1933 років за допомогою мережі Інтернет. Упродовж 2008 року постійно оновлювалася база даних “Електронний архів Голо-

домору: зведений реєстр архівних документів”, яку розміщено на офіційному веб-порталі Державного комітету. На сьогодні там 25 збірників документів та баз даних за 1929–1934 роки, що включають близько 3 тис. документів. В електронному вигляді на офіційному веб-порталі Держкомархіву представлено понад 10 тисяч позицій Реєстру меморіальних фондів, пов’язаних з Голодомором.

2008 рік відрізнявся подальшим зростанням кількості запитів, що надходять на виконання до архівних установ. Протягом року було розглянуто понад 433 тисячі запитів, з яких близько 41 тисяча тематичних, близько 23 тисяч цивільного стану, близько 367 тисяч запитів соціально-правового характеру, понад 1700 генеалогічних запитів.

Найбільше активно запити виконували ЦДАВО, ЦДАГО, ЦДІАК, ЦДІАЛ, Держархів в Автономній Республіці Крим, держархіви Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Луганської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, Чернівецької областей, міст Києва та Севастополя.

В областях, це почали діяти трудові архіви, характерною є тенденція поступового зменшення кількості письмових звернень громадян до держархівів областей з питань соціально-правового характеру. У той же час зменшення кількості письмових звернень, що надходять до державних архівів областей спричинило збільшення кількості консультацій відвідувачів у столах довідок та кількості звернень, поданих на особистому прийомі. У 2008 році на особистому прийомі подано понад 195 тисяч звернень, що становить 53 % від загальної кількості запитів.

Органам державної влади, місцевого самоврядування та іншим зацікавленим установам і організаціям держархіви направили понад 1100 інформаційних документів (на 15 % більше, ніж у минулому році). Особливо слід відзначити архівні відділи райдержадміністрацій Одеської області, співробітники яких підготували упродовж 2008 року 187 ініціативних інформацій.

Кожного року зростає кількість користувачів у читальних залах архівів. У 2008 р. читальні зали державних архівів відвідало понад 25 тисяч користувачів, у тому числі 879 іноземних дослідників (на 10 % більше, ніж минулого року). У читальних залах державних архівів за генеалогічною тематикою працювало 656 дослідників, які опрацьовували архівні документи з метою вивчення власної генеалогії або виконували замовлення на генеалогічні дослідження за нотаріально засвідченими дорученнями на їх проведення.

Найбільша кількість дослідників працювала в читальних залах ЦДАВО, ЦДІАК, ЦДІАЛ, ЦДКФФА, держархівів Волинської, Запорізької, Луганської, Сумської, Черкаської, Чернігівської областей.

Користувачам видано понад 465 тисяч справ, найбільше навантаження припало на читальні зали ЦДАВО, ЦДІАК, ЦДІАЛ, Держархі-

ву в Автономній Республіці Крим, держархівів Волинської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Чернігівської областей, м. Києва. У читальному залі Держархіву Донецької області продовжується експеримент щодо видавання дослідникам документів в електронному вигляді. Протягом 2008 року користувачам надано у цифрових копіях 625 справ.

У серії “Архівні зібрання України” здійснювалася підготовка путівників та анотованих реєстрів описів, довідково-інформаційних буклетів про архіви (у тому числі англомовних).

Серед документальних публікацій слід відзначити видання, підготовлені ЦДАГО (“Українська політична еміграція 1919–1945 рр.”, “Винниченко й українська соціал-демократія”), ЦДІАК (“Архів Коша Нової Запорозької Січі”, 5 том, “Національно-визвольна війна в Україні. 1648–1657 рр.”), держархівом Закарпатської області (“Закарпатські втікачі в СРСР. 1939–1941.”).

Держкомархів взяв участь у IV Київській міжнародній книжковій виставці-ярмарку, що проходила 18–21 серпня 2008 р. в Українському Домі. На виставці було представлено найбільш вагомими наукові розвідки, монографії, біографічні та довідкові видання центральних державних архівів, державних архівів областей, м. Києва та Севастополя, що стосуються питань архівознавства, документознавства, актуальних проблем історії України.

Значно перевиконано планові показники з підготовки виставок документів: загальна кількість виставок – 1241 (на 30 % більше, ніж минулого року), з яких 141 підготовлено центральними держархівами, 325 – держархівами областей та м. Києва та Севастополя, 593 – архівними відділами райдержадміністрацій, 182 – архівними відділами міськрад. Слід відзначити активну участь в організації та проведенні виставок ЦДАВО, ЦДАМЛМ, ЦДКФФА та держархівів Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької областей, м. Києва.

На виконання Указу Президента України “Про відзначення 300-річчя подій, пов’язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана Івана Мазепи та укладенням українсько-шведського союзу” ЦДІАК та ЦДІАЛ передано до Національного музею історії України у довготривале користування (до березня 2009 року включно) оригінали документів, які експонуються на виставці “Україна та Швеція: на перехресті історії XVII–XVIII ст.”. Урочисте відкриття виставки відбулося 1 жовтня за участі Президента України В. А. Ющенка та короля Швеції Карла XVI Густава.

Виставки також було приурочено до 360-річчя національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., Дня Соборності, 90-річчя закінчення Першої світової війни, 90-річчя подій Укра-

їнської революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників, Дня партизанської слави, 63-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр., 17-ї річниці Незалежності України, 12-річниці Конституції України, ювілеїв видатних діячів науки, культури, освіти, інших видатних дат та подій.

Подальшого розвитку дістала нова форма виставкової діяльності – Інтернет-виставки. На сьогодні на офіційному веб-порталі Держкомархіву функціонує 85 онлайн-виставок (на 20% більше, ніж минулого року). Упродовж 2008 року підготовлено 23 онлайн-виставки. Крім того, 134 документальні виставки розміщено на власних сайтах держархівів областей та сайтах обласних державних адміністрацій: у Донецьку, Запоріжжі, Кіровограді, Луганську, Львові, Миколаєві, Одесі, Полтаві, Сумах, Херсоні, Харкові, Черкасах, Чернівцях, Чернігові, м. Севастополі. На виставках на веб-порталі Держкомархіву опубліковано 10142 архівних документа, на регіональних сайтах – понад 1 тис. архівних документів.

У 2008 р. держархіви продовжували роботу щодо перегляду **грифів секретності** матеріальних носіїв інформації колишнього СРСР та приведення їх у відповідність до вимог законодавства.

Станом на 1 січня 2009 року в державних архівних установах перебувають на зберіганні понад 176 тисяч секретних справ, що становить 0,45 % від загальної кількості одиниць зберігання. Більшу частину становлять справи, засекречені до 1992 року – понад 171 тисячу одиниць зберігання. Протягом року було переглянуто близько 34 тисячі справ, з них скасовано гриф секретності понад 27 тисячам справ, знижено гриф секретності 2,5 тисячам справ. Співробітниками державних архівних установ проведено 165 засідань експертних комісій з перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації.

Найактивніше в 2008 році проводили роботу з перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації держархіви Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Харківської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва та Севастополя. Також активізувалась робота в ЦДАВО, ЦДНТА, держархівах Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернігівської областей.

З метою вирішення проблемних питань перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації, зокрема питання відсутність правонаступників установ-фондоутворювачів, у травні 2008 року Держкомархів ініціював створення міжвідомчої експертної комісії представників СБУ, МНС, Міноборони, Мінекономіки, Мінпромполітики, МВС.

На виконання місії із задоволення наукових, соціальних, культурних та інших потреб громадян, суспільства, держави шляхом забезпе-

чення доступу до інформаційних ресурсів державні архіви протягом 2008 року активно співпрацювали із **засобами масової інформації**.

Державні архіви у 2008 році підготували і провели 524 радіопередачі, 449 телепередач, на сторінках періодичної преси опубліковано 1752 документальні публікації. Ці показники на 5% перевищують показники 2007 року. Публікації в пресі, підготовлені архівістами, викладалися на шпальтах обласних, міських та районних газет у вигляді інтерв'ю, статей, тематичних добірок документів.

Найбільш плідно співпрацювали із засобами масової інформації ЦДАВО, ЦДАГО, ЦДІАЛ, ЦДКФФА, ЦДАМЛМ, держархіви Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернігівської областей, м. Києва та Севастополя.

Активно використовується веб-сайт Державного комітету архівів. За рейтингом світового лідера в пошуку та аналізу інформації – компанії Google – сайт Держкомархіву за цінністю поданої інформації посідає п'яте місце серед державних комітетів України з відставанням від лідера в декілька відсотків. До найбільш відвідуваних належить розділ “Документальні виставки online” (зафіксовано понад 618 тис. запитів). Друге місце посідає розділ “Публікації на сайті”, де вивчаються електронні версії путівників і анованих реєстрів описів. На третьому місці – “Нормативна база”.

Слід зазначити, що лише 10 регіональних архівів мають власні інтернет-сайти, а саме: держархіви Дніпропетровської, Донецької, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Чернігівської областей та м. Севастополя. Центральні та більшість обласних архівів мають сторінки на веб-порталі Держкомархіву або веб-сайтах облдержадміністрацій.

Науково-дослідна та методична робота державних архівних установ спрямовувалася на забезпечення пріоритетних напрямків практичної діяльності державних архівних установ, в першу чергу на вирішення проблем забезпечення збереженості та обліку документів НАФ. Відповідно до плану науково-дослідної і методичної роботи архівні установи у 2008 році працювали над 10 науково-дослідними та 96 методичними розробками.

З метою отримання достовірної інформації щодо наявності та стану збереженості документів НАФ УНДІАСД підготовлено Галузеву програму здійснення контролю за наявністю, станом і рухом документів НАФ та таких, що підлягають включенню до нього.

Завершено дослідження щодо проведення дезінфекції документів з паперовими та плівковими носіями в атмосфері з підвищеним вмістом азоту та щодо світлостійкості та водостійкості штемпельних фарб для

штемпелювання документів з паперовими носіями. ЦДКФФА підготовлено інструкції з перевіряння наявності кінофотофонодокументів. Загалом архівними установами розроблено 16 методичних посібників з питань забезпечення збереженості та державного обліку документів НАФ.

Держархівними областей підготовлено 17 примірних номенклатур справ та 4 методичних посібника з організації діловодства. Для проведення огляду стану діловодства і архівної справи держархівними Одеської та Херсонської областей підготовлено методичні посібники з проведення огляду-конкурсу діловодства та збереженості документів у структурних підрозділах обласної державної адміністрації.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій поставив перед архівними установами питання зберігання документів у електронному вигляді. З метою його розв'язання ЦДЕА розроблено “Концепцію функціонування Центрального державного електронного архіву України”, реалізація якої дасть можливість виробити стратегію і тактику постійного зберігання електронних документів, відбір, копіювання, зберігання веб-ресурсів, їх всебічне використання та нормативно-методичне забезпечення цих процесів. Держархівом в Автономній Республіці Крим і Держархівом Донецької області підготовлено методичні посібники з описування документів на цифрових носіях та організації роботи з ними. Здійснювалася робота щодо визначення критеріїв відбору веб-ресурсів як складової НАФ.

З метою надання методичної допомоги трудовим архівам держархівними Волинської та Сумської областей підготовлено методичні рекомендації щодо забезпечення збереженості документів та надання платних послуг зазначеними архівами.

Водночас у процесі проведення науково-дослідної та методичної роботи спостерігається негативна тенденція щодо якості розробки нормативно-методичних документів і порушення строків виконання робіт. Загалом перенесено строки виконання 13 % науково-методичних робіт. Майже 50 % матеріалів, поданих на розгляд Нормативно-методичної комісії, повернуто на доопрацювання.

2008 року **міжнародна діяльність** Держкомархіву України та державних архівів була спрямована на активізацію двостороннього співробітництва з архівними службами іноземних держав та пошук нових міжнародних контактів; проведення інвентаризації та аналізу на відповідність чинному законодавству існуючих міжнародних міжвідомчих договорів, укладених у 1991–1996 роках; забезпечення участі делегації українських архівістів на міжнародних форумах та зустрічах; встановлення зв'язків з українцями, які проживають за межами України; організацію виявлення, відбору та копіювання історичних документів про Україну в іноземних архівосховищах; участь у виконанні міжнародних міжархівних програм і проектів.

21–27 липня 2008 року участь у роботі XVI Міжнародного конгресу архівів “Архіви, управління та розвиток: відображення майбутнього суспільства” (Куала-Лумпур, Малайзія) взяла участь делегація українських архівістів у складі 16 осіб, яка презентувала на форумі архіви різного рівня (центральні, обласні та міські). Делегація українських архівістів була активним учасником 9-ї Загальної конференції Євро-Азійського регіонального відділення Міжнародної ради архівів (ЄВ-РАЗІКА) та Консультативної ради керівників архівних служб держав-учасниць СНД, ювілейних заходів з відзначення 90-річчя державної архівної служби Росії (2–7 червня 2008, Москва, Російська Федерація).

Тривала робота державних архівів з виявлення документів, що стосуються історико-культурної спадщини України і перебувають в архівосховищах іноземних держав. Заслуговує позитивної оцінки робота в цьому напрямку ЦДАГО, ЦДІАК, ЦДАМЛМ, ЦДНТА, держархівів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Івано-Франківської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Чернівецької, Чернігівської областей, м. Києва. Наказом Держкомархіву від 29 серпня 2008 року № 182 утворено міжвідомчу експертну групу з вивчення матеріалів зарубіжних архівів про українську історію, їх копіювання та опрацювання можливості їх повернення в Україну. До складу цієї групи увійшли представники Держкомархіву, директори архівних установ, працівники державних та наукових установ.

Упродовж 2008 року Держкомархів продовжив налагодження взаємовигідних контактів з Білоруссю, Вірменією, Латвією, Литвою, Казахстаном, Киргизією, Німеччиною, Польщею, Росією, Словаччиною, Угорщиною, Узбекистаном, США, Чорногорією; відновлено співробітництво з Грузією та Румунією.

Відбулося підписання Державним комітетом архівів України Протоколу про спільні проекти з Департаментом з архівів та діловодства Міністерства юстиції Республіки Білорусь, Угод про співробітництво з Генеральною дирекцією державних архівів Латвії, Генеральною Дирекцією державних архівів Республіки Польща, План спільних заходів із Федеральним архівним агентством (Російська Федерація) на 2008–2010 рр.

У 2009 році планується підписання нової редакції Угоди про співробітництво між архівними службами України і Казахстану, Киргизької Республіки, Меморандуму про спільні проекти з архівною службою Грузії. Проведено консультації щодо підписання Протоколу про спільні проекти з Національним архівом Румунії; Угод про співробітництво з державною архівною службою Словаччини та з Агентством “Узархів” при Кабінеті Міністрів Республіки Узбекистан.

Тривало співробітництво державних архівів України з Документальним центром об’єднання “Саксонські меморіали” (ФРН), Генеало-

гічним товариством ЮТА, Меморіальним музеєм Холокосту та компанією Праймері Сорс Майкрофілм (США), провідним видавцем архівних колекцій, іншими зарубіжними партнерами архівної системи України.

Директори державних архівів брали участь у різних міжнародних заходах: конференціях, семінарах, робочих зустрічах; архівами готувалися спільні виставки, збірники документів. Слід відзначити активну міжнародну діяльність ЦДАК, ЦДАЛ, ЦДНГА, ЦДКФФА, держархіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів Волинської, Закарпатської, Київської, Сумської областей, м. Севастополя.

2008 рік був роком прискороного впровадження **новітніх технологій** в діяльність архівних установ. Протягом року Держкомархівом проведено два семінари для працівників державних архівів з питань побудови галузевої інформаційної системи та оцифрування архівних матеріалів. У травні та жовтні 2008 року працівники архівів взяли участь у роботі двох міжнародних науково-практичних конференцій з питань електронного документообігу, електронного підпису та побудови електронних архівів.

Протягом року суттєво зросла кількість комп'ютерів і серверів в галузі, на сьогодні в архівах їх налічується 877. У 18 архівних установах функціонує 31 сервер, що на 158% більше, ніж у минулому році. Водночас не всі придбані сервери використовуються повною мірою або взагалі не використовуються. Про це свідчить загальний рівень впровадження інформаційних технологій в архівних установах, у тому числі наявність і розмір локальних мереж, наявність і тип підключення до мережі Інтернет, наявність власних веб-сайтів, адреса електронної пошти на власних серверах, а не на закордонних та інше.

Майже 67% наявних комп'ютерів об'єднано в локальні мережі, що функціонують у 9 центральних державних архівних установах, Держархіві в Автономній Республіці Крим, 16 держархівах областей та Держархіві м.Севастополя. Практично завершено підключення державних архівних установ до мережі Інтернет. Переважна більшість архівів має підключення до мережі Інтернет виділеними каналами.

З надходженням нової, досконалішої обчислювальної техніки ще більше загострюється кадрова проблема, для обслуговування й ефективного використання обладнання не вистачає кадрових ресурсів. Лише в 10 архівних установах створено структурні підрозділи з інформаційних технологій, але навіть в цих підрозділах співробітники не завжди є спеціалістами з інформаційних технологій. Дефіцит кваліфікованих кадрів з інформатизації призводить до неефективного використання вже придбаного обладнання, не дозволяє впроваджувати технології, які можуть радикально підвищити ефективність праці архівістів, гальмує загальний розвиток архівної справи.

Аналізуючи **фінансування архівної галузі** слід сказати, що у 2008 році воно мало стійку тенденцію до збільшення в порівнянні з

2007 роком. У півтора рази збільшилися обсяги бюджетних призначень загального фонду державного бюджету на фінансування видатків Держкомархіву та центральних державних архівних установ.

2008 року вперше серед кодів програмної класифікації видатків Державного бюджету було зафіксовано заходи з фінансування реконструкції комплексу споруд центральних державних архівних установ, на що передбачалося 50 млн.грн. Протягом звітнього періоду надане фінансування було успішно освоєно: побудовано 8 поверхів (з 15-ти) для нового корпусу ЦДІАК, 4 поверхи корпусу для розміщення новоствореного ЦДАЗУ та УНДІАСД, розпочато будівництво 3 – поверхового корпусу для розміщення сучасних читальних залів центральних архівів та корпусу для розміщення ДЕКС ЦДАУ; здійснено заходи щодо облаштування архівосховищ сучасними системами кондиціонування, пожежної безпеки, спеціального обладнання для надійного збереження національної спадщини України.

На фінансування регіональних установ Державним бюджетом України було спрямовано понад 53 млн. грн.

Використання коштів Держкомархівом, як головним розпорядником коштів, у 2008 році становило 90,8 %. Використання бюджетних призначень місцевими державними архівними установами в цілому становило 88,5 % від затверджених кошторисами показників. Найбільш ефективно надане бюджетне фінансування використали державні архіви Черкаської, Донецької, Одеської, Кіровоградської, Полтавської областей та міста Севастополя.

Додатковим і нагально необхідним в сучасних економічних умовах джерелом фінансування архівів продовжували залишатися позабюджетні кошти. У порівнянні з минулим роком вони збільшилися на 235 % і склали 4,925 млн. грн. Центральними державними архівами України від надання платних послуг було отримано 1,349 млн. грн. Найактивніше у цьому напрямку працювали ЦДАГО, ЦДКФФА, ЦДІАЛ. На спецрахунки Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва та Севастополя від надання платних послуг надійшло 3,576 млн. грн. Найвагоміших позитивних результатів досягли державні архіви Полтавської, Рівненської, Миколаївської, Хмельницької, Тернопільської областей, міст Києва та Севастополя.

Успішність функціонування архівної системи у значній мірі залежить від укомплектування усіх її ділянок **кваліфікованими спеціалістами**.

Станом на 1 січня 2009 року штатна чисельність працівників Центральних державних архівних установ, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя, архівних відділів райдержадміністрацій і міських рад, трудових архівів становить 3699 штатних одиниць. Фактично працює 3601 особа,

серед яких 13 % – фахівці віком до 28 років, 14 % – віком від 29 до 35 років.

Із загальної чисельності працівників повну вищу освіту мають 66 % працюючих, з них вищу історико-архівну – 4 %, історичну – 14%, іншу вищу освіту – 48 %, серед яких, зокрема, є бібліотекарі, бібліографи, юристи, правознавці, філологи, економісти. Державні службовці складають 56 % від загальної кількості працівників, 85 % всіх працюючих – жінки.

Недостатній рівень матеріального забезпечення призводить до відтоку значної частини висококваліфікованих спеціалістів. Плинність кадрів залишається незмінною і становить 12 %.

На виконання вимог Закону України “Про боротьбу з корупцією” на веб-порталі Держкомархіву запроваджено рубрику “Запобігання проявам корупції”; затверджено перелік посад державних службовців Держкомархіву та центральних державних архівів, які працюють у сферах, де існує високий ризик прояву корупції. Розроблено план заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні “На шляху до доброчесності” на період до 2010 року, і розпочато його реалізацію.

Професійний рівень підвищили 562 працівники архівної галузі. Спеціалісти брали участь у семінарах за професійними програмами. З метою підвищення фахового рівня працівників архівних установ у держархівах Кіровоградської, Чернігівської та Черкаської областей діють однорічні заочні курси підвищення кваліфікації.

Для працівників архівних відділів райдержадміністрацій та міських рад держархівами проводилися семінари, зокрема держархівами Чернівецької, Луганської, Закарпатської області. На базі Держархіву Полтавської області проведено всеукраїнську нараду з питань роботи трудових архівів; Держархіву в Автономній Республіці Крим – “Забезпечення збереженості науково-технічної документації: проблеми та шляхи їх вирішення”; ЦДНГА – з організації роботи з науково-технічною документацією.

Сформовано кадровий резерв на 116 посад керівників та працівників Держкомархіву, керівників центральних державних архівних установ, Держархіву в Автономній Республіці Крим, держархівів областей, міст Києва та Севастополя.

Сумлінна, творча праця архівістів не залишається поза увагою Президента України та Уряду. У 2008 році працівникам архівних установ вручено три ордени княгині Ольги III ступеня, орден “За заслуги” III ступеня, орден Данила Галицького, 5 медалей “За працю і звитягу”; присвоєно почесні звання “Заслужений діяч науки і техніки України” одному працівнику та “Заслужений працівник культури України” шести працівникам, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України відзначено колектив Державного архіву Чернігівської області та 5 працівників архівних установ.

Працівників державних архівних установ відзначено відомчими відзнаками Міністерства закордонних справ, Головного управління державної служби, Міністерства культури і туризму, ЦК профспілки працівників державних установ, Київської міської державної адміністрації, Солом'янської райдержадміністрації, Держкомархіву.

Висока оцінка діяльності архівістів України, архівних установ – це в першу чергу оцінка наших зусиль щодо піднесення ролі архівів в нашій державі. Щороку ми долаємо нові труднощі на цьому нелегкому шляху. Але водночас стикаємося з новими викликами часу. Цей рік стає черговим випробуванням архівів на стійкість. Від початку року ми вже відчули, як складно нам буде працювати в умовах обмеженого бюджетного фінансування.

Тому хочу закликати вас, шановні колеги, зосередити зусилля на забезпеченні першочергових завдань. Навіть в умовах фінансової нестабільності ми повинні забезпечити належну збереженість документів Національного архівного фонду. Питання фінансування заходів з охорони архівних приміщень стоїть на контролі керівництва Держкомархіву, і ми очікуємо підтримки Уряду у вирішенні цього питання в рамках всієї галузі.

Гострим залишається забезпечення належних умов зберігання документів в архівосховищах, що у першу чергу пов'язано з підтримкою відповідного температурно-вологісного режиму. На жаль, затверджені розподіли видатків на оплату комунальних послуг з державного бюджету ставлять архівні установи перед необхідністю вирішувати цю проблему за рахунок надходжень від надання платних послуг. Кошти, отримані на спецрахунки установ, у цьому році слід спрямовувати насамперед на погашення заборгованостей з оплати праці (там, де це дозволяється законом) та комунальних послуг.

Всі ми розуміємо, що від фінансування установи залежать питання розвитку матеріально-технічної бази, вирішення багатьох нагальних проблем. Але є наші фахові види робіт, спрямовані на збереженість, комплектування, облік, створення довідкового апарату, які слід виконувати незалежно від умов бюджетної нестабільності.

Навіть у складних умовах архівісти України ніколи не припиняли роботи з популяризації документальної спадщини, використання архівної інформації. І цей рік не стане виключенням. У наших планах проведення виставок документів, публікація їх на сайтах, робота із засобами масової інформації, проведення екскурсій та практик для студентської молоді.

Накопичена матеріальна база держархівів дозволяє у 2009 році зробити акцент не на придбанні оргтехніки, а на організації її раціонального використання, зокрема на розробленні Концепції інформатизації галузі.

Архівна система України залишається активним учасником міжнародних заходів. Ще більшої ваги набуває законодавча та нормотворча робота Держкомархіву, особливо з урахуванням політичної ситуації в країні та з початком чергової виборчої кампанії.

Складностей перед нами стоїть багато, але є й шляхи їх подолання. Тому я закликаю всіх вас, шановні колеги, об'єднати наші зусилля, підтримувати один одного, спільно вирішувати проблеми, залишатися професіоналами і не втрачати оптимізму!

The Mrs. GINZBURH'S REPORT

The Report of Director General of the State Committee on Archives of Ukraine Olha Ginzburh "On results archival establishments of Ukraine work in 2008 and the tasks for 2009"

There is summed up the state archival institutions activity in 2008 and analyzed the basic tendencies of branch development in the report.